

TÜRKÇE / DİL BİLGİSİ

Sözcükte Anlam

a- Gerçek (Temel) Anlamlı Sözcükler: Sözcüklerin herkes tarafından bilinen ortak anlamıdır. Bir sözcüğün söylendiği anda ilk akla gelen anlamı o sözcüğün gerçek (temel) anlamıdır. Örnek: Babam işte çalışıyor.

b- Yan Anlamlı Sözcükler: Sözcüklerin gerçek anlamlarına zamanla yüklenen yeni anlama denilmektedir. Yan anlam, gerçek anlamla ilgili olmakla birlikte sözcüğün benzetme yoluyla kazandığı yeni anlamdır. Örnek: Sıranın gözü dolu.

c- Mecaz Anlamlı Sözcükler: Sözcüklerin gerçek anlam ve yan anlamlarından uzaklaşarak yeni bir anlam kazanmalarıdır. Benzetme veya yakıştırma yoluyla meydana gelir. Örnek: Karanlık günler geride kaldı.

ç- Karşıt (Zıt) Anlamlı Sözcükler: İçerdikleri anlamlar açısından tezat içeren sözcüklerdir. Örnek: ileri – geri, sık – seyrek, iyimser – kötümser

d- Eş Anlamlı (Anlamdaş) Sözcükler: Yazılışları farklı olan, ancak aynı anlamı taşıyan sözcüklerdir.

e- Eş sesli (sesteş) Sözcükler: Yazılış ve okunuşları aynı olan; ama anlamları birbirinden farklı olan sözcüklerdir. Bunlar yalın hâlde olabilirler gibi ek almış hâlde de olabilirler. Örnekler: Yüzü sana dönüktü.

f- Özel anlamlı sözcükler: Söylenişte tekil olmasına rağmen anlamca geniş kapsamlı olan sözcüklere genel anlamlı sözcükler; anlamca daha dar kapsamlı olan sözcüklere ise özel anlamlı sözcükler denir. Çiçek genel, hanımeli özel anlamlı sözcüktür.

g- Somut anlamlı sözcükler: Beş duyu organımızdan en az biriyle algılayabildiğimiz varlıkları karşılayan sözcüklerdir. Örnek: gürültü, aydınlık, mavi, koku, deniz...

h- Soyut anlamlı sözcükler: Beş duyu organımızdan herhangi biriyle algılayamadığımız kavramları ifade eden sözcüklerdir. Örnek: İyilik, hayır, özlem, aşk, sevgi, vicdan, umut, sevinç, keder...

VII- Nicel anlamlı sözcükler: Kavramların sayılabilen, ölçülebilen, azalıp çoğalabilen özelliklerini gösteren sözcüklerdir. Örnek: Uzun ipleri kes. Yüksek duvarlı bahçe, ağır çanta.

i- Nitel anlamlı sözcükler: Varlıkların nasıl olduğunu, niteliğini gösteren; sayılamayan, ölçülemeyen bir değeri, özelliği ifade eden sözcüklerdir. Örnek: Burada lezzetli yemekleri bulabilirsin.

Anlam Aktarmaları

a- Deyim Aktarması: Aralarında az çok ilgi bulunan iki şey arasında, bir benzetme kurarak bu sözcüklerden birinin adını diğerine vermeye deyim aktarması denir. Mecaz anlam veya yan anlam da denmektedir.

Deyim aktarmalarının türleri şunlardır:

Organ isimlerinin ve insanla ilgili sözcüklerin doğaya uygulanması:

Makine kolu, yorgun dağlar, yol ağzı, dağın eteği, dağın başı...

Doğa ile ilgili özelliklerin ve unsurların insana uygulanması: Aslan parçası Mehmetçik, pişkin adam, “Aslanlar yurda döndü.”

Somutlaştırma: Dil tutulmak(konuşamamak); Bu olay onu psikolojik olarak yıprattı.

Duyularla ilgili kavramlar arasında aktarmalar: Bir duyuya ilişkin bir kavramın başka bir duyuya için kullanılmasıdır. Tatlı ses, acı soğuk, sert sözler, sıcak renkler, acı feryat gibi.

b- Ad Aktarması (Mecaz-ı Mürsel): Bir kavramın kendisini anlatan sözcükle değil de onunla yakın ilgisi bulunan başka kelimelerle anlatılmasıdır. Bu söyleyişte benzetme amacı güdülmez. Örnek: Okuldan seni aradılar. Okul sözcüğünde ad aktarması vardır. Okuldan memur ya da bir yönetici aramıştır.

Cümlede Anlam ve Anlatım

1. Anlam İlişkilerine Göre Cümleler

a- Sebep-Sonuç ilişkilerine Göre Cümleler: Bir yargının veya gerçek-

leşen bir işin sebebinin veya sebeplerinin bildirildiği cümlelerdir. Sebep-sonuç ilişkili cümleler “Neden?, Niçin?” sorularına cevap verir. Cümlede sebep-sonuç ilişkisi, çünkü bağlacıyla; -edatlarla (için, dolayı, ötürü,); den ekiyle sağlanabilir.

b- Koşul (Şart) Anlamı Bildiren Cümleler: Yargının veya işin gerçekleşmesinin bir şarta bağlı olduğunu bildiren cümlelerdir. Koşul ilişkisi cümlede genellikle -sa,-se şart kipiyle; ama, ancak, fakat bağlaçlarıyla; -ınca;-ince;-dikça;-dikçe zarf fiil ekleri ve üzre edatı ile sağlanır.

c- Açıklama Cümlesi: Nedeni bilinmeyen bir durum veya anlamı kapalı bir kavram hakkında bilgi veren cümlelerdir.

2. Anlatım Şekilleri

a- Nesnel (Objektif) Anlatım: Kişiden kişiye değişmeyen, kişisel görüş

ve duyguları içermeyen, ölçülebilen gerçekleri dile getiren cümleler nesnel anlatımlı cümlelerdir. Örnek: İstanbul 1453 yılında fethedilmiştir.

b- Öznel (Subjektif) Anlatım: Öznel anlatım, kişiden kişiye değişen, kanıtlanma imkanı olmayan, söyleyenin kişisel görüşlerini içeren cümleler öznel anlatımlardır. Örnek: Bu kitap benzerlerinden çok farklı bir eserdir.

3. İçerdikleri Duygu, Düşünce ve Duruma Göre Cümleler

a- Önyargı İçeren Cümleler: Kişilere, olaylara, varlıklara dair önceden edinilmiş olumlu ya da olumsuz bazı düşüncelerin yer aldığı cümlelerdir.

b- Varsayım Bildiren Cümleler: Gerçekte olmayan, ancak bir an için

olmuş gibi düşünülüp sonuçlarının ne olacağı hakkında fikir edinmek

amacıyla bir şeyin geçici olarak var satıldığı cümlelerdir. Bu tür cümlelerde *tut ki, diyelim ki, varsayalım ki, farz edelim* gibi ifadeler yer alır.

c- Olasılık (Tahmin) Bildiren Cümleler: Bir olayın gerçekleşip gerçekleşmeyeceği veya sonuçlarını hakkında bir kanaat ileri sürmeye tahmin denir.

ç- Öneri İçeren Cümleler: Bir durum karşısında yapılması veya olması gerekeni, bir eksikliğin giderilmesi, bir problemin çözümü için ne yapılması gerektiğini ifade eden cümlelerdir.

d- Üslup Bildiren Cümleler: Bir konunun ele alış şekline üslup denir. Cümle kuruluşları, sıfatların kullanılış sıklığı, sanatlı ifadeye yer veriş, dili kullanış şekli gibi özelliklerin dile getirildiği cümleler üslup bildiren cümlelerdir.

e- İçerik Bildiren Cümleler: İçerik bildiren cümleler bir eserde yazarın veya şairin ele alıp işlediği konu hakkında bilgi veren cümlelerdir.

Paragraf Düzeyinde Anlam

1- Paragrafta Ana Düşünce: Paragrafın esas yapısını ana düşünce

cümlesi meydana getirir. Paragrafta yer alan diğer cümleler bu ana düşünceyi tamamlayıcı, açıklayıcı bir işlev taşırlar.

2- Paragrafta Yardımcı Düşünceler: Paragrafta yer alan ana düşünceyi desteklemek, açıklamak, ileri sürülen düşünceyi inandırıcı kılmak için yardımcı düşüncelere önem verilir.

Paragrafta Anlatım Biçimleri

a- Öyküleyici Anlatım: Bu anlatım biçiminde esas olan bir olaydır.

Öyküleyici anlatım zaman, yer, kişi kadrosu, olay gibi unsurlardan oluşur.

b- Betimleyici (Tasvir) Anlatım: Varlık, nesne ve mekânların özellik-

lerini sözcüklerle resim yapar gibi anlatmaktır. Bu anlatım biçiminde önemli olan gözlemdir.

c- Açıklayıcı Anlatım: Bir şeyi öğretmek, bir konuda bilgi vermek, herhangi bir konuyu, düşünceyi açıklamak, ortaya koyma amacını taşıyan anlatım biçimidir. Bu anlatım biçiminin en belirgin özelliği bilgi verme ve öğretme olduğu için ele alınan konu ayrıntılı bir şekilde anlatılır. Nesnel, bilimsel bir üslup gerektirir.

ç- Tartışmacı Anlatım: Herhangi bir düşünceyi, yargıyı ve teklifi çürütmek ya da bir olguyla ilgili düşünceyi, kanıyı değiştirmek amacıyla kullanılan anlatım biçimidir. Bu anlatım biçiminde düşünceyi geliştirme yollarından karşılaştırma, açıklama, soru sorma, tanımlama gibi unsurlardan yararlanılır. Bu anlatımın da temel amacı öğretmektir. Tartışmacı anlatımın en belirgin özelliği konunun tartışılarak sonuca bağlanmasıdır.

Düşünceyi Geliştirme Yolları

a- Tanımlama

b- Karşılaştırma

c- Örnekleme

ç- Tanık Gösterme

d- Benzetme: Aralarında benzer yön bulunan iki şeyden ortak yön

bakımından zayıf olanı güçlü olana benzetmektir. Bu anlatım yolu benzeyen, kendisine benzetilen, benzetme yönü ve benzetme edatı gibi unsurlardan oluşur.

e- Kişileştirme: İnsana özgü niteliklerin insan dışında kalan canlı ve cansız varlıklara verilmesidir.

Ses Bilgisi

1. Türkçede Sesler ve Ses Uyumu

Ünlüler: a, e, ı, i, o, ö, u, ü

Kalın ünlüler: a, ı, o, u

İnce Ünlüler: e, i, ö, ü

Ünsüzler: b, c, ç, d, f, g, ğ, h, j, k, l, m, n, p, r, s, ş, t, v, y, z

Sert Ünsüzler: f, s, t, k, ç, ş, h, p

Yumuşak Ünsüzler: b, c, d, g, ğ, j, l, m, n, r, v, y, z

a- Büyük Ünlü Uyumu

Türkçede sözcüklerin ilk hecesinde kalın ünlü varsa, bunu takip eden

hecelerdeki ünlüler de kalın olur; ilk hecede ince ünlü varsa sonraki hecelerdeki ünlülerde ince olur. Buna büyük ünlü(incelik-kalınlık) uyumu denir.

b- Küçük Ünlü Uyumu

Düzlük-yuvarlaklık uyumudur. Bu uyumun iki yönü vardır. Küçük ünlü

uyumuna göre; Düz ünlülerden(a, e, ı, i) sonra yine düz ünlüler(a, e, ı, i) gelebilir. Yuvarlak ünlülerden(o, ö, u, ü) sonra ya düz-geniş(a, e) ya da yuvarlak-dar(u, ü) ünlüleri gelir.

Türkçede Ses Olayları

a- Sert sessizlerin yumuşaması: Sert ünsüzle biten bir sözcük, ünlü

ile başlayan bir ek aldığında sözcüğün sonundaki sert ünsüz yumuşar.(p, ç, t, k - b, c, d, ğ)

b- Ünsüz sertleşmesi(Benzeşme): Türkçede sert ünsüzlerle (f, s, t, k, ç, ş, h, p) biten sözcüklerin sonuna (c, d, g) ile başlayan bir ek geldiğinde bu ekin başındaki ses ç, k, t' ye dönüşür. Bu ses olayına ünsüz benzeşmesi(sertleşmesi) denir.

c- Ünlü Düşmesi: Bazı iki heceli sözcükler ünlüyle başlayan bir ek aldıklarında, son hecedeki ünlü düşebilir. Buna ünlü düşmesi denir.

ç- Ünsüz Düşmesi: Sonu "k" ile biten sözcüklere "-cik" küçültme eki gelince "k" ünsüzü düşer. Bu ses olayına ünsüz düşmesi denir.

d- Ünlü Daralması: Şimdiki zamanda çekimlenmiş fazı fiil köklerine – yor eki getirildiğinde fiilin sonundaki geniş ünlüde (a, e) daralma oluşur.

Anlatım Bozuklukları

1. Yapıya Dayalı Bozukluklar

- a- Özne-Yüklem Uyumsuzluğu
- b- Nesne-Yüklem uyumsuzluğu
- c- Tümleç eksikliği
- ç- Tamlama yanlışları
- d- Eklerin yanlış kullanımı
- e- Yardımcı fiillerin gereksiz kullanımı

2. Anlama Dayalı Anlatım Bozuklukları

- a- Eş anlamlı sözcüklerin bir arada kullanılması
- b- Gereksiz sözcüklerin bir arada kullanılması
- c- Birbiriyle karıştırılan sözcükler
- ç- Bir kelimenin cümlede yanlış kullanılması
- d- Birbiriyle çelişen sözcüklerin bir arada kullanılması
- e- Kelimelerin yanlış yerde kullanılması

Yazım ve Noktalama Bilgisi

A- Yazım Kuralları

1. Büyük harflerin yazımı

- a- Cümleler büyük harfle başlar.
- b- Başlıkların her kelimesinin ilk harfi büyük yazılır. Ancak başlıktaki

“ve, ile” gibi bağlaçlar küçük harfle başlar.

- c- Bütün özel isimler büyük harfle başlar.

ç- Kişi isimlerinden önce ve sonra gelen saygı sözleri, unvanlar ve

meslek adları büyük harfle başlar.

- d- Kurum ve kuruluş isimlerinin ilk harfi büyük harfle yazılır.

e- Belli bir tarihi gösteren ay ve gün adları büyük harfle başlar.

f- Milli ve dinî bayramların ilk harfi büyük yazılır.

g- Yer ve yön bildiren sözcükler, bir yer adının önünde kullanılırsa bu

sözcüklerin baş harfleri büyük, sonunda kullanılırsa baş harfleri küçük yazılır.

ğ- Tarihî kişilerin unvan ve takma adları büyük harfle başlar.

h- Yıldız ve gezegen adları, güneş ve ay sözcükleri coğrafi terim ya da

gökbilimi terimi olarak kullanılıyorsa büyük harfle başlar. Bunun dışında küçük harfle başlar.

ı- Deniz, göl, tepe, dağ, ırmak... isimleri büyük harfle başlar.

i- Din ve mezhep adları ile bunların mensuplarını anlatan sözler

büyük harfle başlar.

k- Mahalle, meydan, bulvar, cadde, sokak, adlarında geçen kelimeler

büyük harfle başlar.

2. ki bağlacının yazımı

a) Bağlaç olan “ki” ayrı yazılır. Ki bağlacı cümlede söz gruplarını birbirine bağlar.

b) Birkaç örnekte “ki” bağlacı kalıplaşmış olduğu için bitişik yazılır:

Belki, çünkü, mademki, meğerki, oysaki, sanki.

3. –ki aitlik ekinin yazımı:

–ki aitlik eki bitişik yazılır. Bu ek ünlü uyumlarına uymaz.

4. da, de bağlacının yazımı:

“da, de” bağlacı kendinden önceki sözcükten ayrı yazılır. Bu bağlaç

hiçbir zaman *ta, te* şeklinde yazılmaz.

5. mı, mi, mu, mü soru ekinin yazımı:

Soru anlamı veren bu ek kendinden önceki sözcükten daima ayrı

yazılır. Soru ekine birtakım ekler gelebiliyorsa, bu ekler soru ekiyle bitişik yazılır. Ben de sizinle sinemaya gelebilir **miyim**? O da bizimle geliyor **mu**? Bunları alacak **mısınız**?

6. Sayıların Yazılışı

– Metin içerisinde geçen sayılar yazıyla gösterilir

– Saat, ölçü birimleri, istatistik verilere ilişkin sayılarda rakam kul-

lanılır

– Birden fazla kelimeden meydana gelen sayılar ayrı yazılır

– Ancak bankacılıkla ilgili işlemlerde ve çek, senet gibi ticari belge-

lerde yer alan sayılar bitişik yazılır

– Yüzyıllarda, hükümdar adlarında, tarihlerde ayların yazılışında,

ansiklopedi, kitap, dergi ciltlerinde ve kitapların ön söz, giriş bölümlerinde sayfa numaraların gösterilmesinde kullanılabilir

– Beş ve beşten fazla rakamlı sayılar sondan itibaren üçlü gruplara ayrılarak yazılır ve aralarına nokta konur

– Sayılarda kesirli basamaklar virgülle ayrılır

– Sıra sayıları hem yazıyla hem de rakamla gösterilebilir.

– Üleştirme sayıları yazıyla belirtilir.

Noktalama İşaretleri

1. Nokta (.)

a- Cümlenin sonuna konur.

b- Kısaltmaların sonuna konur.

c- Sayılardan sonra sıra bildirmek için kullanılır.

ç- Bir yazıda bölümleri, yazının maddelerini gösteren rakam ve harf-

lerden sonra konur.

d- Saat gösteren sayılarda zaman birimlerini ayırmak için kullanılır.

e- Tarihlerde gün, ay, yıl arasına konur.

2. Virgöl (,)

a- Bir cümlede eş görevli sözcükleri ve sözcük gruplarını ayırmak için

kullanılır.

b- Sıralı cümleleri birbirinden ayırmak için kullanılır.

c- Anlama canlılık katmak için yinelenen sözleri ayırır. Arasözün başı-

na ve sonuna konur.

ç- Hitaplardan sonra kullanılır.

d- Uzun cümlelerde yüklemden uzak düşmüş öğeleri belirtmek için

kullanılır.

e- İsimlerden önce gelen işaret zamirleri virgülle ayrılır. Aksi durum-

da işaret zamiri, işaret sıfatı sanılabilir.

f- Adlaşmış sıfattan sonra virgül konur. Adlaşmış sıfat bir isimden

önce gelmiş ve virgülle ayrılmamışsa, sıfat tamlaması sanılabilir ve anlam karışıklığına yol açabilir.

g- Ara sözlerin, ara cümlelerin başına ve sonuna konur.

3. Noktalı virgül (;)

a- Cümle içinde virgüllerle ayrılmış tür veya takımları birbirinden

ayırmak için konur.

b- Birleşik cümlelerde iki ayrı birleşik cümle arasına konur.

c- Virgülle ayrılmış örnekleri farklı örneklerden ayırmak için kullanılır.

4. İki nokta (:)

a- Kendisinden sonra örnek verilecek cümleden sonra konur.

b- Kendisinden sonra açıklama yapılacak cümlelerin sonuna konur.

c- “Dedi ki, şöyle ki, der ki, diyor ki” gibi ifadelerden sora konur.

5. Üç nokta (...)

a- Herhangi bir sebeple bitirilmemiş cümlelerden sonra konur.

b- Bazı örnekler verildikten sonra, daha başka örneklerin de buluna-

bileceğini göstermek için konur.

c- Sözün bir yerde kesilerek geri kalan bölümünün okuyucunun hayal

gücüne bırakıldığını göstermek veya ifadeyi daha etkili kılabilmek için konur.

6. Soru işareti (?)

a- Soru anlamı taşıyan cümle veya sözlerin sonuna konur. Soru işare-

tinden sonra gelen cümle büyük harfle başlar.

b- *mi/mi* eki *-ınca/ince* anlamında zarf-fiil işleviyle kullanılıyorsa bu

cümlelerin sonuna soru işareti konmaz.

c- Soru anlamı taşıyan sıralı ve bağlı cümlelerde soru işareti en sona

konur.

7. Ünlem işareti(!)

a- Sevinç, korku, şaşırma gibi duyguları anlatan cümlelerin sonuna

konur. Ünlem işaretinden sonra gelen cümle büyük harfle başlar.

b- Seslenme, hitap ve uyarı sözlerinden sonra konur.

c- Cümleye alay, küçümseme anlamı vermek için konur.

8. Kesme işareti (‘)

a- Özel adlara gelen iyelik ve hâl ekleri ayırmak için kullanılır.

b- Kısaltmalardan sonra gelen ekleri ayırmak için kullanılır.

9. Tırnak İşareti (“ ”)

a- Alıntı sözler tırnak içine alınır.

b- Kitapların ve yazıların adları, başlıkları tırnak içine alınır.

10. Uzun çizgi (-)

a- Karşılıklı konuşmaların başına konur.

b- Oyunlarda uzun çizgi, konuşanın adından sonra konabilir.

